

PISANJE STRANIH IMENA

U članku se aktualizira problem pisanja stranih imena, posebno imena iz latiničkih grafija. Govori se o prednostima i nedostacima običaja da se imena bilježe izvornom grafijom, komentiraju se dosadašnja pravopisna rješenja i daju neki prijedlozi za praktična rješenja.

U vrijeme priprema pravopisnih pravila i izrade Pravopisa (MH i MS) iz 1960. godine bilo je, osim izvještaja Pravopisne komisije, osobito u "Jeziku" i nekim drugim glasilima, podosta članaka i rasprava o pravopisnim pitanjima i prijedloga za njihovo rješavanje. Među takvima je znatan broj posvećen problemima pisanja stranih imena.

Pravopis iz 1960. bio je jedinstven za cijelo hrvatskosrpsko područje, iako se iz njega, nekad teže, nekad lakše, moglo razabrati što se odnosi, prema ondašnjoj terminologiji, na istočnu, a što na zapadnu varijantu jezika.

Prilike su se odonda podosta izmijenile. Više se ne govori u ime svih, nego svatko za sebe. Ovo "svatko za sebe" odnosi se na republike, pa se i s pravopisom počelo tako (iako zapravo nije sasvim jasno dokle sežu republička rješenja, ili bolje: kada se ona mogu zaobići, ali to u ovom slučaju nije ni važno). U Bosni i Hercegovini već nekoliko godina imaju svoj pravopis, a sada se u Hrvatskoj također priprema novi pravopis. Od 1954. do 1960. bilo je podosta buke i sukoba; sada ih više nema (bilo bi dobro da ih ne bude ni poslije objavljivanja pravopisnih pravila). I dobro je da se ne radi pod pritiskom buke, nerveze i sukoba. Ali drugo je pitanje jesu li svi problemi koji se rješavaju pravopisnim pravilima olakšani samim time što se rješavaju u republičkim granicama. Pravopis nam u Hrvatskoj pripremaju profesori Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, V. Anić i J. Silić. U njihovu stručnost u tome poslu ne valja ni najmanje sumnjati, ali treba znati da u bilo kakvim pitanjima koja se tiču čitave zajednice, bez obzira na stručnost i povjerenje, sve mora (u nas je to ukorijenjen običaj, barem načelno) proći nekakav oblik dogovora, konzultacija, rasprava, dakle nekakav referendum. U ovim pravopisnim pitanjima, naravno, među lingvistima je potreban takav razgovor, dogovor ili rasprava. Ne znam da je to provedeno, niti znam da se to namjerava provesti s novim pravopisom koji se priprema.

Ovom zgodom podsjećam na ono što je J. Hamm,¹ u vezi s rješenjima u Boranićevu pravopisu, ističući neke nedosljednosti u njemu, rekao prije gotovo trideset godina, naime "da će se kod nas konačno ipak morati prestati s praksom da o pravopisnim pravilima, koja treba da obvezuju čitav narod — odlučuju pojedinci koji su dosad mogli slobodno

¹ J. Hamm, "Pisanje tuđih imena", Jezik I, 1952, 31.

propisivati što su htjeli i kako su htjeli...” Ne ističem to stoga što bih mislio da dvojica spomenutih profesora ne bi mogla napraviti dobar pravopis, nego stoga što se radi o osjetljivim pitanjima koja se tiču običaja svih pismenih ljudi ove republike (odnosno onih kojima je namijenjen).

Jedan od najtežih pravopisnih problema svakako je i pisanje stranih imena. Bez obzira na to što se priprema novi pravopis, čini mi se da to pitanje treba aktualizirati zato što je i prije ono izazivalo raspravu i zato što je to, čini mi se, jedno od pitanja koje stvarno ne nalazi pravoga rješenja, rješenja kojim bi bila olakšana praksa. Može se nekome činiti da se tu nema što novo i razumno reći jer, može služiti kao opravdanje, hrvatska je pravopisna, latinička, kulturna tradicija u tome utrla svoj put, svoje norme. Ipak, da vidimo kakvih problema tu ima i kakva nam je praksa i do kakve kulture ona vodi.

Posljednji, novosadski *Pravopis* iz 1960. u čl. 166. propisuje ovakvo pravilo za pisanje stranih imena: “U našem jeziku tuđa se imena i prezimena pišu dvojako: izvorno (mahom u latinici) i fonetski (mahom u ćirilici). Ostavlja se slobodna upotreba jednog i drugog načina pisanja, samo, ako je riječ manje poznata – treba uz fonetski izgovor prvi put u zagradi dodati izvorno pisanje, a ako se ona izvorno piše, treba joj u zagradi navesti fonetski izgovor. U naučnim djelima, u udžbenicima srednjih i viših škola i u sličnim knjigama kada se pišu ćirilicom obavezno je na prvom mjestu za takve riječi davati i izvorno pisanje, a kada se pišu latinicom, obavezno je izvorno pisanje s dodatnom oznakom izgovora u zagradi pri prvom navođenju.”

Malo dalje, u čl. 167, kaže se za strana imena: “ako se pišu slovima kojih nema u našoj azbuci, ona se ne mogu pisati izvorno, nego se moraju pisati fonetski, tj. prema našem izgovoru (...). U latinici nasuprot može se izvorno pisati svako tuđe ime bez obzira na pismo iz kojega se ono uzima..., no kod nas se u književnom jeziku uobičajilo da se imena iz ćirilčkih azbuka u latinici pišu fonetski.”

Kako-tako ta su pravila odrazila neke zahtjeve i prijedloge koji su se pojavili u raspravama i polemikama objavljivanima i u “Jeziku”. Među takve zahtjeve i prijedloge spadaju svakako i Hammovi i Brozovići.² Po Brozoviću se u Hrvata nikakva latinicom (bilo kojom i bilo kakvom na svijetu) zapisana imena ne transkribiraju, to jest: ostaju izvorno napisana. Jer, kaže Brozović, to je naša tradicija, a uz to: to rade i ostali latinički narodi (jedino ne Litavci).

Naravno, *Pravopis* iz 1960. godine nije to isključivo propisao, nego ostavlja slobodu u izboru jednoga ili drugoga načina pisanja, osim kako smo vidjeli, u knjigama za srednje i više škole te u znanstvenim publikacijama. Da je to bio nekakav kompromis, odnosno uopćeno pravilo na srpskohrvatskom nivou, to jest za sve četiri “srpskohrvatske” republike, pokazuje praksa – po tome što se u Hrvatskoj načelno postupa onako kako su to predlagali J. Hamm i D. Brozović (u navedenim člancima) te po tome što se u Bosni i

² J. Hamm, “Pisanje tuđih imena”; Jezik V, 1956–7, 78–80; “Et iterum pars prior”, Jezik VI, 1956–7, 136–38; D. Brozović, “Izgovor i transkripcija orijentalnih riječi i imena”, Jezik IV, 1955–6, 76–78; “O transkripciji egzotičnih, osobito kineskih imena”, Jezik IV, 1955–6, 138–42; “O pisanju stranih imena”, Jezik VII, 1957–8, 85–89.

Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori, kada se piše latinicom, uglavnom piše fonetski (tj. transkribirano). Naime u Hrvatskoj se, iako to Pravopis iz 1960. izričito ne zahtijeva, piše izvorno svako latiničko ime i u masovnim publikacijama. (Da li baš uvijek zaista izvorno, to je drugo pitanje, ali načelno se to traži i provodi kako-tako.) Latinički bi dakle zapis stranih latiničkih imena trebao biti izvoran uvijek, i s ovakvim slovima: *ä, á, ä, â, q, ë, ç, ê, î, ð, ö, ü, œ, æ, ç, ð, ñ, ñ, ř, ś, ş, ſ, ž, x, y, w, q* i dr.

Kada se i da li uopće može ispustiti koji od navedenih dijakritičnih znakova u našim se pravopisima ne govori, kako se npr. spominje u *Slovenskom pravopisu SAZU*, Ljubljana 1962, str. 50 (*V poljudni rabi a/ pišemo lahko samo osnovne črke bez diakritičnih znamenj: Palacký ali Palacký; b/ zapis približujemo tujemu izgovoru: Dąbrowska ali Dombrowska*). Dalje se govori da se u pisanju čeških i slovačkih imena čuvaju dijakritični znakovi, npr. na *ě, ň, ř* i *ů*, ali da se mogu i ispustiti, dakle adaptirati i pisati npr. *Jirži, Dvoržak, Marianske Lazne, Plzen(j)* itd. A za poljska imena kaže da se ne moraju pisati izvorno nego se približuju izgovoru i pišu npr. *Łódź* (za *Łódź*), *Gdańsk* (za *Gdańsk*) itd. Slične napomene stoje npr. u pravopisima poljskoga, slovačkoga i češkoga jezika. To znači da u ostalim, dakle našim slavenskim latinicama nije pravilo o dosljednoj izvornosti zapisa latiničkoga imena posve sveto, bez izuzetaka.

U našim kulturnim, historijskim i jezičnim relacijama, kad se radi o pismu, o grafiji, mogu se vrlo općenito izdvojiti tri slučaja: prvi je latinica, bez obzira kakva; drugi je nelatinički ali prepoznatljiv grafijski sustav (dakle ćirilica, opet bez obzira koja i kakva; zatim kako-tako u obrazovanim krugovima grčki alfabet, pa glagoljica), dakle neki od sustava kojima smo se služili ili se više ili manje služimo, odnosno koji možemo u knjigama na ovome tlu susresti; a treći je slučaj neprepoznatljivo, nerazumljivo pismo, u što ipak spada i grafija arapskoga jezika, mada se ona također susretala i susreće na ovome tlu. Pravopisna pravila dakle oštro odvajaju prvi slučaj, prvo pismo, latinicu, od svega ostaloga — pa se imena latinicom zapisana pišu na jedan način, a sve ostalo na drugi način. Prva se pišu izvorno, bez bilo kakvih adaptacija, druga se sva adaptiraju. Tako se u našim relacijama grafijski adaptira npr. mak., bug. ili rus. ime *Иван* u *Ivan*, dok npr. *Hammar skjöld* ostaje neizmijenjeno (ako to uvijek pođe za rukom), iako, tko god to čita (na našem tlu) od imalo pismenih, neće nitko pogriješiti kako pročitati *Иван*, a rijetki će pročitati *Hammar skjöld* kako bi (po našoj fonološkoj adaptaciji) trebalo: *Hamārsēld* (u kakvu izgovornom liku to ime znamo).

Jedini pravi razlog za takav postupak je što se latinica uzima kao jedinstven grafijski sustav (iako to očito nije), pa onda stoga ne treba, nema razloga da se to adaptira. Drugi razlog je tehničke naravi, a i stvar običaja. Ne može se u istome tekstu (tehnički je to teško) pisati različitim znakovima; u latiničkome tekstu služiti se ćirilicom, ili obratno. Pa iako takvih slučajeva ima, oni su rijetki i susreću se u specijalnim tekstovima (npr. u ćiriličkima napisano ime latinicom, ili u latiničkome grčkim alfabetom i sl.). Ali to se ne može očekivati i u tekstovima za širu publiku. Svi ti tehnički razlozi ipak nisu odlučni, jer tehnički problemi jednako postoje i kad treba pisati ili složiti znak u tiskari npr. *ä, ê, î, ç, ř, ş, ſ* itd. kao i za *ю, з, в, б, и* i sl. Dakle prvi je razlog jedini pravi i odlu-

čan razlog – radi se o latinici, pa kakva god bila.³

I koliko god se to dalo pravdati i tradicijom i stvarnom potrebom, željom da se ime izvorno zabilježi (kao da ne bi bilo jednako poželjno izvorno zabilježiti i našega Makedonca, Bugarina, pa Grka, ili jednoga Armenca, Židova, Kineza itd.), to je praktično zapravo samo ideal, neostvarljiv naravno. A da je kako i ostvarljiv, svakako bi bio praktično beskoristan, jer nitko živ praktično ne može naučiti svu grafiju svijeta. A uz to izvornost grafije latiničkih imena šteti korektnu (našem fonološkom sustavu adaptiranu) izgovoru tih imena, dok se transkripcijom nelatiničkih imena ostvaruje korektan izgovor na štetu izvornoga pisma. A zaista je teško opravdati tvrdnju da se latinička imena moraju izvorno pisati, a nelatinička ne moraju. Kao razlog za takvu tvrdnju navodi se i to što je, ako se strano latiničko ime ponaši (po izgovoru), teško identificirati o kome se radi. Pri tome se obično misli na slučajeve kad se radi o nekorektnoj transkripciji. Ali to i nije pravi prigovor jer ima slučajeva različitih transkripcija i u onim slučajevima kada se mora transkribirati, kada dakle otpada mogućnost izvornoga pisanja. U posljednje je vrijeme aktualan slučaj npr. s kineskim imenima. Naime kada se govori, onda bi jednako trebalo biti problema s identifikacijom kao i s transkribiranim imenicam, odnosno ne bi bilo moguće po govoru identificirati strano ime. Problem je, što se identifikacije tiče, zapravo u tome je li transkripcija dobra ili nije.

Među najjačim i najčešćim argumentima za nužnost pisanja latiničkih imena izvorno navodi se ipak to da je to običaj svih latiničkih naroda, odnosno jezika. Ali i taj je običaj vrlo raznolik i svuda ga prate isti problemi. Jasno je (mogu se pogledati i najpoznatije novine na svijetu, pa prevedena literatura itd.) da se ipak raznoliko postupaju, onako kako je to praktično i razumljivo: nastoji se pisati izvorno, ali je praktično to teško. Navedimo samo slučaj s imenom, u posljednje vrijeme vrlo frekventnim, poljskoga radničkoga vođe *Lecha Wałęse*. Zbog latiničkoga običaja to ime imamo stalno u zapisu *Walesa*, a u izgovoru (*Valesa*), dok u emisijama sarajevske, titografske i beogradske televizije i radija čujemo korektan izgovor *Valensa*. Slovenci to ipak drugačije rade nego Hrvati (kako se vidi i iz citiranoga dijela njihova *Pravopisa*) pa to ime bilježe: *Walensa* (npr. "Naši razgledi" od 26. junija 1981, 378–380). Dakle i uz isti princip latiničkih grafija imamo različite postupke. Tako se u vlastitoj grafiji od tuđega imena čuva samo ono što ima i vlastita, a one razlike zanemaruju, što je posebno slučaj kad se imena malih jezika prenose u velike jezike. Tek u specijalnim izdanjima, u stručnim publikacijama, kad pišu ljudi koji i znaju jezik naroda iz kojega je ime, onda se piše izvorno. Posebna je priča da se recimo naša imena, kada se pišu izvorno (čak i bez onih naših dijakritičnih znakova), na Zapadu čitaju po njihovim pravilima. Tako za Francuza Ujević postaje *Iževik*, Hajduk *Aždik*, Andrić *Andrik* i sl. Ako se radi o ljudima koji dobro znaju naš jezik, našu kulturu, onda je normalno da u razgovoru s nama izgovore korektno naša imena,

³ Je li to samo slučajna podudarnost, bez ikakve veze: zasebnost pravoslavnih crkava i neovisnost grafija (nema izvornoga zapisivanja ćirilčkih imena ni u jednoj ćirilici) prema jedinstvu katoličkoga svijeta i latiničkoga običaja da se strana latinička imena izvorno zapisuju?

ali će ih u razgovoru sa svojim sunarodnjacima izgovarati opet po svome, dakle po svojim pravilima čitanja. Ali u nas je prava sramota, primitivno, raditi ono što rade kulturni narodi – Francuzima je Bach *Bak*, Botticelli *Botiseli*, Mozart *Mozar* itd., ali za nas mora Balzac biti *Balzak*, Rimbaud *Rembo*, Flaubert *Flober*, Giscard d'Estaing *Žiskar Desten*, Marchais *Marše*, i to obavezno s francuskim naglaskom na kraju. Argumenat da moramo pisati kao i ostali latinički narodi ima za nas, s takvim kulturnim normama, dakle težih posljedica nego za zapadne jezike. Oni svakako imaju kompliciraniji pravopis (pogotovo Englezi i Francuzi) pa oni i za većinu svojih imena uvijek pitaju kako se to piše pa se mora slovkati (spelovati), čega u nas gotovo da nema (osim s imenima stranoga porijekla koja imaju i tuđu grafiju).

Ako nije (ne vjerujem da itko misli da jest) moguće da svi pismeni ljudi nauče uz ovih naših 27 slovnih znakova još recimo skromno 30 (tko zna koliko ih još ima u latiničkom svijetu) pa znati i njihovu izgovornu vrijednost (jer različita je npr. vrijednost *c* u turskome od albanskoga *c*, a oba od toga znaka u romanskim jezicima; također vrijednost turskoga *ç* od onoga u francuskome itd.), šta onda raditi i čemu služi izvoran zapis u masovnim publikacijama? Je li spas i rješenje u zagradi (s transkribiranim imenom), koja se uostalom rijetko susreće?

Bilo bi zanimljivo vidjeti rezultate ankete na skupini od recimo 100 ljudi (opismenjenih naravno) kojoj bi se dao jedan broj nekoga od popularnih tjednika ili mjesečnika da pročitaju strana imena u njemu. I to tu grupu razvrstati u dobne skupine, npr. osnovnoškolaca, srednjoškolaca i visokoškolaca, a “uzorke” uzeti tako da ih za svaku skupinu bude ne samo iz Zagreba, Rijeke, Splita, Osijeka, nego npr. i iz Čabra, Podravske Slatine, Kostajnice, Gračaca, Vrgorca, Otočca, Knina, Sinja, Imotskoga i iz okolice tih mjesta. Iz takve ankete rezultati bi svakako bili veoma šaroliki, anketa bi nam vjerojatno pokazala koliko smo se u tome detalju kultivirali i koliko slijedimo latinički kulturni svijet. A ako je takva anketa malo složeniji posao, bilo bi korisno npr. provesti se jednoga radnoga jutra ili poslijepodneva dvicom ili jedanaesticom, pa ako hoćete i četrnaesticom u Zagrebu, pa čuti kako sve kulturni Zagreb izgovara ime Heinzelve ulice. I je li spas da Heinzelu damo neku drugu ulicu, manje prometnu pa da tako izbjegnemo potrebu da je često izgovaramo. Pa da tako poslušamo pravopisice iz 1960. godine, koji nam, svjesni valjda sve teškioće problema, savjetuju: “Nema sumnje da treba **izbjegavati upotrebu** ne samo drugih stranih riječi nego i **stranih imena** kad god je to moguće”, str. 149 (istakao D.R.). Da bismo dakle bili pismeniji, izbjegavajmo strana imena! Besmislica koju je beskonačno moguće karikirati, ali čemu?

Iz svega što dosad rekoh dalo bi se možda zaključiti kako sam za transkripciju. Ali...

Transkripcija doista ima nedostataka. Ali kako je ona nezaobilazna, obavezna u mnoštvu slučajeva (imena iz nelatiničkih grafija), onda smo se s njome pomirili. U rješavanju svakodnevnih praktičnih problema ne može se bez pomoći poznavalaca stranih jezika ali i razumijevanja problema.

Međutim, za nas je pitanje (staro; ništa dakle novo): koliko imamo koristi, a koliko štete po pismenost od jednoga pravila, a koliko od drugoga. Naime ime je, za razliku od

opće riječi, nešto kao etiketa, zaštitni znak; ono uvijek pripada nekoj izdvojenoj osobi, jedinki ili ograničenu skupu jedinka; ono upućuje na jedinke; ono nema općega značenja. Kako se radi o imenu, ono se može i osamostaliti tako da može služiti kao naziv različitih osoba, objekata i u različitim jezicima. Pa kad isti, jednak naziv služi kao ime u različitim jezicima, onda imamo slučajeve da se ta imena i pišu različito, prema pravopisnim pravilima toga jezika, odnosno grafijskim sustavom toga jezika. Tako će npr. u hrvatskome biti *Ivan*, a u ruskome *Иван*; u njem. *Fischer*, a u engl. *Fisher* itd. Kako je ime uvijek naziv za određenu osobu, jedinku, a jedinka član neke zajednice, sa svojom grafijom, svojom tradicijom pisanja, bilježenja toga imena, onda se očekuje kao ideal, da se tako svuda zabilježi, originalan zapis toga imena. Međutim, to je neostvarljiv ideal, pa se priklanjamo rješenjima, a rješenja smišljamo. Pri smišljanju rješenja u tome, kao i u svemu ostalome, maksimalno se treba držati tradicije, ali u tradiciji onoga što se doista kao razložno može i mora održati. Jer nema ničega u tradiciji čega se ne treba odreći ako ono smeta.

Rekli smo naime da se i transkripcijom i izvornim pisanjem gubi nešto od identiteta stranoga imena ako smo svjesni da nam je općenito jednako važan i izgovor i pisanje. Naravno da je jednom važniji izgovor, a drugi put grafija, dakle jednom originalna grafija (koja je toliko važna u današnjem svijetu knjige), koja ipak ne može postojati kao princip za sve slučajeve (kada se radi o raznovrsnoj grafiji), a drugi put transkripcija (također veoma važna, nadajući se da govor i izgovor neće izumrijeti među ljudima, pa ćemo sve više i više morati izgovarati strana imena), koja bi mogla postojati kao princip (da bi se izjednačila s onim slučajevima kada je to nužno), ali tom principu stoji na putu tradicija; to rade svi latinički narodi – radimo onda i mi. Da bi se za ovu zadnju tvrdnju dali sigurni zaključci, valjalo bi mnogo toga prelistati i provjeriti od vremena inauguriranja Gajeva pravopisa do danas. Vjerojatno bi se pokazalo da se načelo izvornoga pisanja stranih latiničkih imena ostvarivalo sve više i sve dosljednije i da će se dakle ostvarivati još dosljednije. Jer ljudi uče jezike, ljudi se susreću po svijetu s različitim ljudima; ljudi čitaju i strane knjige pa tako i strana imena u njima. Recimo da bi bilo (i tako se rezonira) barbarski da taj kulturni svijet, koji je prvi otkrio strana imena, koji ih kazuje svome narodu, u svome jeziku, koji o njima najviše govori, mora iskrivljavati ta imena u svome jeziku, u svome pismu. Tobože se onda ta imena ne mogu identificirati.

Transkripciju smo izgleda, po dosadašnjim pravilima, prihvatili kao nužno zlo. Stoga onda vapijemo za latiničkim rješenjima npr. kineskoga ili arpaskoga, jer to bi onda bilo spasonosno rješenje za latiničke narode i jezike. Tako D. Brozović⁴ piše: “Kad bi Kinezi prihvatili latinicu, rješenje bi bilo lako: postupili bismo s njihovim imenima kao sa svima ostalima, što se pišu latinicom. No zasad uza sva govorkanja nema još ništa. (...) Teško je uostalom i vjerovati... da bi Kinezi lako uveli latinicu. Vjerojatno im ne bi bila dosta latinica i ćirilica skupa, a potonja bi bila čak prikladnija kao osnova.”

Jasno je da bi to bio spas za nas pri postojećim pravilima. Ali da nas kojim slučajem u takvu iščekivanju Kinezi malko prevare pa uzmu recimo ćirilicu (jer im je eto prikladnija), ostavili bi nas na cjedilu, trebali bismo tu ćirilicu transkribirati, a transkripcija bi

⁴ D. Brozović, Jezik IV, 1955–6, 142.

svakako bila drugačija od ove kakvu susrećemo po tekstovima. A bilo bi gorih problema da npr. najprije uzmu latinicu, pa je onda mi izvorno pišemo, a da se oni koju godinu predosmisle, da vide da im je ćirilica bolja, pa uzmu ćirilicu (kako su je uzeli npr. Mongoli). Onda bismo u svojoj kulturnoj prošlosti imali raznih transkripcija kineskih imena – dvostrukih, kao danas (malo po zapadnom, malo po ruskom uzoru), pa onda malo izvornoga latiničkoga zapisa, pa onda opet transkripcija po ćirilici itd. Krasna bi nam to pismenost bila! A da o nekom kontinuitetu u kulturnom smislu i ne govorimo. Takve naime probleme transkripcija isključuje. I što onda na kraju? Što dalje ako je toliko problema s izvornim pisanjem? Kako naime pomoći u prvome redu djeci, đacima koji čitaju toliko prevedene literature i koji kad naiđu u tekstu na strano ime samo ga preskoče, pa kad trebaju to što su pročitali prepričati u školi, izgovaraju svakako ta imena ili naprosto kažu “piše tako i tako a ne znam kako se to čita”. Ali s druge strane jasno nam je da je izvorno pisanje u nas doista ustaljen običaj i da smo se na nj donekle privikli, bez obzira što s njim svakodnevno muče muku i učeni i slabije naobrazbe. Privikli smo se naime na imena koja svuda i svakodnevno i čujemo i vidimo napisana (Schmidt, Carter, Marchais, Einstein, Camus, Shakespeare, Balzac, Baudelaire, Washington; München, New York itd.), ali što je s tisućama drugih stranih imena po masovnim publikacijama, u filmskim titlovima, po romanima i novelama itd., itd.? Očito je naime da sva ta imena nemaju jednaku važnost za svaku zajednicu, odnosno za svaku komunikacijsku sredinu.

U izbjegavanju jedinstvena pravila, koje je praktično nemoguće uspješno provesti, mogla bi pomoći praktična rješenja koja ponekad imamo; pomoći barem načelno. Svako vlastito ime izgleda nema jednak status, ne adaptira se jednako. Tako geografska imena npr. u Atlasu LZ imaju izvoran zapis kad se radi o mjestima, gradovima i sl., a transkripciju kad se radi o morima, jezerima, državama, kontinentima, otocima i sl. Po tome će onda biti *Lichtenštajn* (iako u dnevnome tisku *Lichtenstein*), ali glavno mjesto u njemu *Vaduz*, *Gvatemala* (država), a glavni grad *Guatemala*, pa *Mexico* prema *Meksiko*, *Monako* prema *Monako* itd., zatim imamo transkribirano *Nikaragva*, *Mauricijus* prema *Washington*, *München*, *Zürich*, *Warszawa* itd. To nije tako stoga što bi imena država bila adaptirana, a imena gradova ne bi, nego je to umjetno inaugurirana razlika. Očito je da ima mnoštvo adaptiranih imena gradova nego imena država, ali se ta imena ipak pišu izvorno. Svakako bi valjalo voditi računa o osjetljivijim i ne uvijek i svagdje utvrdim razlikama, to jest o tome koliko je za govornike jezika primaoca (dakle ovdje hrvatskoga) strano ime u neku ruku dio toga jezika, dio u onom smislu da se ono u tome jeziku češće upotrebljava, da ono dakle i pripada korpusu riječi tog jezika, da ga često vidimo zapisana, da ga čujemo itd. Pa iako to svaka riječ, svako strano ime može postati (i bilo bi razumno jednako postupati u svim tim slučajevima), ipak svako strano ime nema uvijek jednaku važnost. U različitim (kulturnim) kontekstima neće imati jednaku važnost ova imena: *de Saussure*, *Keegan*, *Kierkegaard* i sl. Tako će u sportskim redakcijama znati lakše i brže i napisati i pročitati imena sportaša, geografi imena raznih toponima po svijetu, u redakcijama znanstvenih časopisa imena učenjaka svoje struke itd. Trebalo bi voditi računa o tome kome je informacija upućena, za koga se dakle piše i prema tome se pridržavati strože pravila o izvornom zapisivanju. Zato nema dvojbe hoće li se u stručnim publikacijama pisati

izvorno jer je jasno da će konzumenti tih informacija znati i pročitati i pisati imena koja se tamo spominju. Ali u tekstovima masovne namjene i potrošnje ne može se korisno primijeniti pravilo o dosljednom zapisu stranih imena. Ako i ima od toga koristi za sigurnu identifikaciju imena, više je štete od krivo pročitana imena. Među takve tekstove ubrajam i knjige za djecu i omladinu, a ne samo novine i popularne časopise. Za takvu vrstu tekstova i za takvu namjenu najrazumnija je i najkorisnija transkripcija. Međutim u udžbeničkom tekstu bilo kojega ranga uz transkribirano ime (jer ga daci stalno čuju, izgovaraju, čitaju), moralo bi stajati i ime u izvornoj grafiji. Ali da li to donositi odmah iza transkripcije u tekstu (u zagradi) ili dati popis stranih imena (transkribiranih i izvornih) na kraju knjige, kao što se to radi npr. s raznim kazalima, bilješkama, popisom stranih riječi itd., može se ili dogovoriti načelno ili prepustiti to uredništvima. Čini mi se da je bolje dati takve popise na kraju; ako je već nekome potrebna identifikacija, neka to može učiniti uz pomoć takva popisa imena. Da se to može u novinskim revijama učiniti na isti način, to je jasno (npr. u pariškom "Le Mondeu" sasvim su uobičajene bilješke ispod teksta). Tada se ne bi događalo da i školovani ljudi izgovaraju netočno neka sasvim poznata strana imena, što je u nas, rekli smo, sasvim nekulturno.

Ne mislim da sam o ovome problemu rekao sve što bi se dalo reći. Iznio sam samo neke probleme; čini mi se da ih je moguće razumnim rješenjima ublažiti, ako već ne sasvim izbjeći. Uvjeren sam ipak da će, ostane li isto pravilo na snazi kao i dosad, problema svaki dan biti više. Najgore će biti ako tko ovo shvati kao atak na hrvatsku tradiciju. Namjera mi je bila samo da loše posljedice takve tradicije ublažimo i smanjimo.

Da dosadašnja praksa nije sasvim opravdala zahtjev, da je problem pisanja stranih imena stalno aktualan, pokazuju i stalne reakcije na pisanje stranih imena. Za ilustraciju samo da navedem riječi prof. P. Tekavčića na nedosljedno pisanje nekih imena španjolskoga jezika u "Vjesniku": "Očito je da preuzimate iz izvora koji piše fonetski, no onda valja odabrati jedan od dva načina: ili pisati etimološki, kao što je u nas uobičajeno, no onda to valja i znati, ili zadržati fonetsko pisanje. (...) No koje god od dvaju rješenja prihvatili, treba ga provesti dosljedno, inače dolazi do zbrke." ("Vjesnik", 28. rujna 1981, str. 7; u rubrici: *Jezik u "Vjesniku"*). U istom broju "Vjesnika" i na istoj stranici piše I. Salić o izgovor stranih geografskih imena: "O vlastitim imenima naši spikeri imaju malo pojma."

S hrvatskim pravopisnim i pravogovornim običajima (izvoran zapis i izgovor stranih imena) stvar pomalo zapije i kad se radi o deklinaciji. U deklinaciji se ta imena već malo ponašaju, npr. Tokio – *Tokija*, Shelly – *Shellyja*, pa Tasso – *Tassa*, prema Hugo – *Hugoa*. Jednom nešto naše dodamo (Tokija), drugi put nešto oduzmemo (Tassu o), a drugome ga ostavimo (Hugou) itd. Tu su već kombinacije s izvornim izgovorom, ali i s našim.

Résumé

L'ORTHOGRAPHE DES NOMS PROPRES ÉTRANGERS

Avant l'apparition même de la nouvelle *Orthographe de la langue croate littéraire* l'auteur actualise les problèmes orthographiques des noms propres étrangers en l'usage dans la langue croate littéraire. On souligne que c'est une question qui n'a pas trouvé jusqu'aujourd'hui une bonne solution pratique. On donne aussi une critique des solutions de l'*Orthographe* de 1960. On analyse ensuite les avantages et les défauts de la transcription actuelle d'un côté et de la graphie originale de l'autre. Malgré les règles d'orthographe et malgré la tradition dans l'orthographe, la pratique orthographique n'est pas toujours en accord avec ces règles. Cette pratique montre que les règles ne sont pas toujours utiles ni même toujours justifiées.

Pour ces raisons l'auteur pense qu'il est plus pratique et plus utile d'admettre quelquefois la transcription, c'est à dire il ne faut pas toujours se tenir strictement aux règles orthographiques qui exigent la graphie originale.